

GIULIANO MAIO: *De Maiestate*. Inedito del Sec. xv. A cura di FRANCO GAETA. Bologna, Commissione per i Testi di Lingua, 1956. LXXIV+288 pp. («Scelta di Curiosità Letterarie Inedite o Rare dal Secolo XIII al XIX», CCL.)

GIOVAN BATTISTA MARINO: *Anversa liberata*. Tre canti inediti. *De' capelli di Santa Maria Maddalena*. Due odi inedite. A cura di FERDINANDO SALSANO. Bologna, Commissione per i Testi di Lingua, 1956. XXXVI+226 pp. («Scelta di Curiosità Letterarie Inedite o Rare dal Secolo XIII al XIX», CCLI.)

Sotto l'egida del nuovo presidente della Commissione per i Testi di Lingua, Prof. Raffaele Spongano, la vecchia serie, arrestatasi cinquantasette anni fa alla 249ª dispensa, si è messa a rifiorire.

La veste tipografica è rimasta quella tradizionale, cioè ottima. La presentazione filologica è pienamente soddisfacente: introduzione biografico-critica, esposizione dei criteri seguiti nella presentazione del testo (cioè massima aderenza possibile alla lezione fornita dai manoscritti); note esegetiche al testo con rimandi bibliografici, segnalazione delle fonti e sim., glossario e indici.

Felice la scelta dei testi che inaugurano la ripresa della pubblicazione della serie.

Il trattato del Maio, se non è, come avverte l'editore F. Gaeta, un precursore del *Principe* del Machiavelli, ma un'opera di adulazione cortigiana, rimane pur sempre un'interessante documento dell'umanesimo dei tempi di Ferdinando I di Aragona, nonché una nuova testimonianza della prosa letteraria napoletana incerta ancora tra il modello toscano e la forma dialettale.

Il fascicolo 251 presenta due opere giovanili del Marino, per cui l'editore rende probabile, con argomenti convincenti, come data della composizione gli anni intorno al 1588 e il 1590.

Auguriamoci che la serie, sotto la direzione di R. Spongano, venga continuata.

W. Theodor ELWERT

ERHARD LOMMATZSCH: *Beiträge zur älteren italienischen Volksdichtung*. Untersuchungen und Texte. Band I: *Die Wolfenbütteler Sammelbände*. — Band II: *El libro de San Iusto paladino de Franza nach dem Druck von Venedig 1490*. — Band III: *Texte*. Berlin, Akademie-Verlag, 1950-1951. (6)+230 pàgs.; (4)+286+(2) pàgs.; 114+(2) pàgs. (BAWB:VIRS, II-IV.)

Erhard Lommatzsch aplega en aquests tres volums una gran quantitat de materials — en bona partida desconeguts encara — per a l'estudi de la poesia popularitzant italiana de final del segle xv a mitjan segle xvii.¹

Les obres que el savi professor de Frankfurt descriu o edita són contingudes en tres colleccions d'impresos guardades a la Biblioteca de Wolfenbüttel, fundada pel duc August *el Jove* de Brunsvic († 1666), a les quals assigna les sigles *W*¹, *W*² i *W*³. Una d'elles havia estat ja donada a conèixer, el 1882, per

1. N'havia estat iniciada la publicació a la *ZRPh*, LVII (1937), on continuà fins que la suspensió temporal, l'any 1945, d'aquesta revista, la vingué a interrompre.

G. Milchsack, amb notes bibliogràfiques d'A. D'Ancona;² les altres dues no han estat descrites exactament ni publicades fins ara.

En el primer volum dels *Beiträge* — *Die Wolfenbütteler Sammelbände* — trobem anàlisis minucioses del contingut de cadascuna d'aquelles col·leccions.

La primera (*W*¹) es compon de noranta-una composicions,³ gairebé totes en vers, impreses, entre els anys 1545 i 1570, a Florència principalment (una ho és a Mòdena; vint-i-set no duen indicació de lloc), formant opuscles de dos a setze folis. Són obres de contingut divers, amb mostres de les quatre classes generalment acceptades — *cantari ciclici*, *c. di argomento classico*, *c. di argomento religioso*, *c. leggendari* —, i, així mateix, peces jocosos, *contrasti*, poesies vàries (*frottole*), *rappresentazioni*, etc. En llur major partida són anònimes; algunes són degudes als florentins Lorenzo de Medici, Luigi Pulci, Cristoforo l'Altissimo, Bernardo Giambullari, al sienès Simone Serdini, al modenès Panfilo Sasso, etc. Lommatzsch reproduceix l'inventari de Milchsack, completat amb referències a d'altres col·leccions servades a Erlangen, Zwickau, Chantilly, Sevilla i Venècia, i anota la bibliografia recent de cada poema.

La segona col·lecció (*W*²) comprèn divuit peces, les quatre primeres de molta major extensió que les de *W*¹ — de quaranta a setanta-vuit folis —, gairebé totes en incunables procedents de Venècia, bé que moltes d'elles no posseïxin indicació de lloc ni d'any. L'autor descriu cadascun dels impresos, n'estudia el contingut, addueix la bibliografia existent sobre cada obra i compara aquestes, quan s'escau, amb les diverses versions que en són conegudes, en italià o en altres llengües.

La tercera col·lecció (*W*³), que és examinada ací per primera vegada, conté trenta-dues obres, impreses, entre 1581 i 1642 (cinc sense data), a Venècia, Treviso, Vicenza, Ferrara, Pavia, Siena, en opuscles de tres, de quatre, de sis, de vuit, de dotze o de setze folis. Un terç d'aquestes composicions, de contingut divers i de valor molt desigual, és anònim; la resta, si n'exceptuem el cec venecià Paolo Britti, és d'autors avui gairebé desconeguts, com Giovanni Domenico Gamberini, Leonardo Falchetti Ascolano, Giovanni Battista Zanolini, Benedetto Bellini, Giulio Cesare dalla Croce, Marino Sarzena, Domenego Orbo, Pier Antonio Legacci, Vincenzo Citaredo. Lommatzsch ens en dóna una descripció bibliogràfica breu i exacta.

A la darrera part del primer volum (pàgs. 156-230) són reproduïts nou textos d'aquesta tercera col·lecció: *W*³ 1: *Rime spirituali sopra il santissimo rosario della gloriosa Vergine*, de G. D. Gamberini (Brescia 1581); *W*³ 2: *Oratione devotissima alla beatissima verg. Maria della Salute...* (Trevigi 1634); *W*³ 4: *Littera et disfida che manda il mordace Pasquino Roma o al Gobbo di Rialto...* (Venècia 1583); *W*³ 5: *La Polenta* (Trevigi 1630); *W*³ 10: *Novella de duoi amanti Tebaldo Elisei et Madonna Armelina* (s. ll. ni a.); *W*³ 11: *La leggenda del vivo e del morto* (Vicenza 1607), seguida dels textos de *W*¹ 51 (Florència 1570) i *W*¹ 36 (Florència 1569) sobre el mateix tema; *W*³ 21: *Canzone*

2. *Descrizione ragionata del volume miscellaneo della Biblioteca di Wolfenbüttel contenente poemetti popolari italiani* (Bologna 1882; «Scelta di Curiosità Letterarie Inedite o Rare dal Secolo XIII al XVII», CLXXXVII).

3. Més exactament vuitanta-vuit, perquè una d'elles — *La storia de sette dormienti* (Florència 1557) — hi és en doble exemplar, i dues altres — *La historia et favola d'Orpheo* i *Historia di tre giovane disperati e di tre fate* — hi són representades per dues edicions cadascuna (Florència 1567 i 1569, i Florència 1567 i 1570, respectivament).

di Madonna Tenerina (Venècia 1630); *W*³ 22: *Nuova canzonetta della bella Malgherita* (Brescia-Venècia 1632), i *W*³ 32: *Egloga pastoral* (Venècia, s. a.).

El segon volum, el més extens, d'aquestes contribucions a l'antiga poesia italiana — *El libro de Santo Iusto pa. adino de Franza nach dem Druck von Venedig 1490* — comprèn la reproducció de les dues-centes trenta octaves de la interessant peça anònima *W*² 5 (incipit: «Qui comincia il libro de Santo Iusto paladino de Franza e de la sua vita e come a elo li apparve la Fortuna del mondo e como parlava con essa e como lo fu intentato dal demonio de diversi modi de la nostra fede christiana»), acompanyades d'un erudit estudi on Lommatzsch, amb extraordinària riquesa de citacions, assenyalava la tradició manuscrita (vuit còdexs) i impresa (onze edicions) d'aquest poema, n'exposa el contingut, analitza i compara els abundosos debats amb la Fortuna conservats en diverses literatures, i examina detingudament les llistes de personatges que compareixen a l'Edat mitjana com a models de vicis o virtuts, els quals agrupa sota determinats conceptes, com *puixança* (Nabucodonosor, Alexandre, Pompeu, Cèsar, Artús), *riquesa* (Darius, Crassus, Príam, Galeot, Saladí), *força* (Samsó, Hèctor, Aquilles, Simó i Judes Macabeus, Rotlan), *bellesa* (Abel, Absalom, Hipòlit, Paris, Tisbe, Dido, Medea, Lucrècia, Polixena, Helena, Isolda, Herodies, Alda) i *saviesa* (Salomó, Merlí, Simó Magus, Aristòtil, Sèneca).

En el volum tercer — *Texte* — Lommatzsch edita nou composicions de *W*¹ i *W*² — dos *contrast*i, cinc *cantari d'argomento classico* i dues *novelle* — a fi de posar a la disposició dels estudiosos uns textos altrament difícils de consultar. Els debats són: *W*² 9: *El contrasto de denaro e de l'huomo* (Bologna, s. a. [vers 1500]), i *W*¹ 51: *Contrasto de l'anima e del corpo...* (Florència 1570). Els cantars: *W*¹ 39: *La historia di Giasone et Medea...* (Florència 1557); *W*¹ 13: *La caccia di Meleagro...* (Florència 1558); *W*¹ 23: *La historia et favola d'Orpheo...* (Florència 1567), amb variants de *W*¹ 63 (Florència 1569); *W*¹ 40: *La historia di Perseo...* (Florència 1568), i *W*¹ 26: *Historia di Lucretia Romana...* (s. ll. ni a.). Les narracions: *W*² 8: *Istoria de Zentil e Fidele* (s. ll. ni a.), i *W*² 17: *Alexandro di Siena* (s. ll. ni a.). Com a apèndix al *Contrasto del denaro et de l'huomo*, és transcrita la traducció francesa d'aquell per Claude Plantin (Lió, vers 1532).

No cal ponderar la bona cura amb què el Prof. Lommatzsch edita totes aquestes poesies — a base únicament de les colleccions de Wolfenbüttel, sense propòsit d'establir-ne un text crític, que caldrà preparar un altre dia — i l'extraordinària erudició dels comentaris que les acompanyen. Un retret, només, gosaríem fer-li: que l'obra hagi quedat òrfena d'un índex de noms⁴ i de temes — indispensable en treballs d'aquesta mena —, que ens permetria de manejar-la amb més comoditat i d'aprofitar més ràpidament el gran tresor d'informació i de ciència que l'autor hi ha enterrat.

Els tres volums, excel·lentment impresos, van enriquits amb facsímils de bon nombre de primers folis de les obres estudiades o reproduïdes.

R. ARAMON i SERRA

4. Només al vol. II, pàg. 53, trobem la llista dels noms de persona que apareixen al *Libro de Santo Iusto*, referits als versos d'aquest poema.